סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: קיץ תשפ"ג, 2023
מספר השאלון: 34281
קובץ: תשובות סופיות

אזרחות

שאלון 34281

הוראות לנבחן

הוראות
א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.
ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים.
פרק ראשון – (2×7) – 14 נקודות
פרק שני – (2×10) + (1×14) – 34 נקודות
פרק שלישי – (2×13) – 26 נקודות
פרק רביעי – (2×13) – 26 נקודות
סך הכול – 100 נקודות
ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.
ד. הוראות מיוחדות: אין.
יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.
השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.
בהצלחה!

בהצלחה!

תשובות סופיות

פרק ראשון (14 נקודות)

שאלה 1

א. עבריינות פלילית (רגילה). הצגה: עבירה על החוק; מבצע העבירה יכול להיות כל אדם; המניע הוא אינטרס אישי (למשל רווח כספי); מבצע העבירה אינו מוכן לשאת בתוצאות מעשיו (פועל בהסתר); החברה והמדינה רואות בה תופעה שלילית, והמדינה מפעילה נגדה אמצעי אכיפה. ציטוט: "אותו אדם התכוון למכור את הפריטים האלה לכל המרבה במחיר." / "לפני כמה חודשים גילו פקחי רשות העתיקות בביתו של תושב במרכז הארץ כ־1,800 מטבעות, תכשיטים וחפצים עתיקים שנלקחו ללא רשות מאתרים ארכאולוגיים." קישור: אזרח מן השורה עבר על החוק בהסתר, ממניע של רווח כספי אישי, והמדינה פועלת נגדו.

ב. לאומיות אתנית־תרבותית. הצגה: שאיפה משותפת לבני לאום לשלטון עצמי במדינה ריבונית או לניהול עצמי בתוך מדינה; התלכדות סביב יסודות אתניים־תרבותיים משותפים: מוצא, שפה, תרבות, היסטוריה ולפעמים דת; אין בהכרח חפיפה בין לאום לאזרחות, והלאום קודם למדינה. ציטוט: "אחד הפקחים אמר כי הפריטים שנתפסו הם בעלי ערך אדיר לעם היהודי משום שחלקם מימי החשמונאים ומימי המרד הגדול, וכן יש בהם מטבעות שחרות עליהם בכתב עברי עתיק שמו של בר כוכבא." קישור: היסטוריה משותפת וכתב עברי עתיק = יסודות אתניים־תרבותיים משותפים של העם היהודי.

שאלה 2

א. הגישה הליברלית (ניאו־ליברלית). הצגה: ערך מרכזי – חירות כלכלית על פני שוויון חברתי־כלכלי; הפרט אחראי לחייו ולרווחתו; דגש על יוזמה פרטית, יעילות, תחרות ושוק חופשי – מעורבות מינימלית של המדינה (הפרטה, קיצוץ תקציבים, צמצום קצבאות, הפחתת מסים). ציטוט: "לדבריו, אין מקום לקיומו של גוף תקשורת הממומן על ידי המדינה, וצריך לאפשר את פתיחת השוק לתחרות גם לערוצי תקשורת נוספים." / "לפני כמה חודשים הצהיר שר התקשורת כי יש בכוונתו להפריט את התאגיד." קישור: הפרטה, ביטול המימון הממשלתי ופתיחת השוק לתחרות = צמצום מעורבות המדינה.

ב. מנגנון פיקוח וביקורת בלתי פורמלי (חוץ־מוסדי): ביקורת של גופים, ארגונים או אזרחים באמצעים כמו הפגנות, עצומות ותקשורת; ביוזמתם וללא הסמכה חוקית; כדי להגביל את השלטון, להפעיל לחץ על קובעי המדיניות או לעורר דיון ציבורי. ציטוט: "בתגובה על תוכנית השר נערך כינוס חירום של אומנים, עובדי תעשיית הטלוויזיה, שחקנים, שדרנים ועיתונאים, והם החליטו לצאת להפגין." / "במהלך ההפגנה חסמו המפגינים כבישים מרכזיים בתל אביב ונשאו שלטים בדרישה לבטל את הפרטת התאגיד." קישור: אזרחים ביוזמתם מפגינים כדי ללחוץ על השר לבטל את ההפרטה.

פרק שני (34 נקודות) – שאלות 3–7

שאלה 3

שניים מאלה, כל אחד מוסבר: כלליות – לכל אזרח זכות לבחור ולהיבחר; שוות – לכל בוחר קול אחד בעל משקל שווה; חשאיות – רק הבוחר יודע במי בחר (קלפי, פרגוד, מעטפה סגורה); מחזוריות – בחירות בפרקי זמן קבועים בחוק; חופשיות – בחירה על פי רצון חופשי, בלי לחץ, עם חופש ביטוי והתארגנות פוליטית והתמודדות של שתי מפלגות / שני מועמדים לפחות.

שאלה 4

שניים מאלה: מעמד מיוחד לשפה הערבית (למשל בשטרות, בשלטי רחוב, בפרסומי המדינה); מעמד אישי של בני כל הדתות לפי הדין הדתי ובמוסדות דתיים; הכרה בימי החג והמועד של כל הדתות כימי מנוחה; שמירה על המקומות הקדושים לבני כל הדתות; מערכות חינוך נפרדות במימון המדינה בשפתם ובהתאם לתרבותם ולמורשתם.

שאלה 5

חובת האדם כאדם (חלה על כל אדם באשר הוא אדם): לכבד את זכויות הזולת ולא לפגוע בהן (בחייו, בגופו, ברכושו, בכבודו). חובת האדם כאזרח (חלה על אדם משום שהוא אזרח המדינה): לציית לחוקי המדינה – לשלם מסים, לשרת בצבא; או מעורבות אזרחית ותרומה לחברה ולמדינה / חובת הנאמנות למדינה.

שאלה 6

חוק שעות עבודה ומנוחה (1951): מגדיר את שעות העבודה ואת ימי העבודה והמנוחה במשק; מנוחה שבועית של 36 שעות רצופות לפחות – ליהודים השבת, ולמי שאינו יהודי שישי, שבת או ראשון לפי המקובל עליו; אסור להעסיק עובד ביום המנוחה שלו (אלא בהיתר מיוחד) – ולכן רוב המסחר והתעשייה מושבתים בשבת. או: חוק חג המצות (איסורי חמץ) (1986): אוסר על בעל עסק להציג בפומבי מוצרי חמץ למכירה או לצריכה בפסח; האיסור אינו חל ביישובים או באזורים שרוב תושביהם אינם יהודים; ביטוי לאופייה היהודי של המדינה במרחב הציבורי.

שאלה 7

שניים מאלה (כל הבדל לפי קריטריון): תוכן הפקודה – פקודה בלתי חוקית: מעשה שאינו מעוגן בחוק, ואילו בלתי חוקית בעליל: גם אינו מעוגן בחוק וגם בלתי מוסרי באופן מובהק ("דגל שחור"); התנהגות מקבל הפקודה – בבלתי חוקית חייב לציית, ואילו בבלתי חוקית בעליל אסור לציית; על מי הציות חל – בלתי חוקית מחייבת ציות של אנשי הביטחון ולא של אזרחים, ואילו בלתי חוקית בעליל אסורה בציות לכולם; ענישה – בבלתי חוקית ייענש מי שלא יבצע, ואילו בבלתי חוקית בעליל ייענשו נותן הפקודה ומבצעה.

פרק שני (34 נקודות) – שאלות 8–12

שאלה 8

- התומכים בחקיקה דתית: אמצעי לעיצוב דמותה של ישראל כמדינה בעלת ערכים יהודיים דתיים ולאומיים במרחב הציבורי / לעיצוב אופייה היהודי; המתנגדים: שואפים לעצב את ישראל כמדינה ליברלית חילונית, ואינם רוצים חקיקה המבוססת על ההלכה, שלדעתם עלולה לפגוע בזכויות, לגרום לכפייה דתית ולהשנאת הדת.

- לכל אדם זכות לחיות / להחליט / לבחור / לפעול / להימנע מפעולה / לעצב את אישיותו על פי רצונו החופשי; נגזרות: חופש הביטוי, חופש המחשבה והמצפון, חופש התנועה, חופש העיסוק, חופש הדת וחופש מדת (לפחות שתיים).

- המתנגדים: חקיקה דתית יוצרת כפייה דתית, אינה מאפשרת לאדם לבחור לחיות כרצונו, ופוגעת בחופש מדת ובחופש המצפון. או התומכים: חלק מן החוקים נועדו לאפשר למי שרוצה לקיים אורח חיים על פי ההלכה – לממש את חופש הדת והמצפון.

שאלה 9

- זכותו של הפרט לדרוש ולקבל מידע מרשויות השלטון; חובת המדינה לספק לפרט מידע המצוי ברשותה (גם על התנהלות המדינה ופעולות השלטון), כדי שיוכל לגבש את עמדותיו, לבקר את השלטון ולפקח עליו, לתמוך במעשיו או להתנגד להם.

- שלושה רכיבים: עוצמת השלטון (אמצעים כלכליים, אנושיים, מקורות מידע, מנגנוני אכיפה); סכנת ניצול לרעה של הכוח ופגיעה בזכויות האדם והאזרח או בזכויות קבוצות; לכן הפרדת רשויות ואמצעים מוסדיים (פורמליים) ולא מוסדיים (בלתי פורמליים) למניעת עריצות השלטון.

- חופש המידע הוא אמצעי לא מוסדי (וגם כלי בידי מוסדות) להגבלת השלטון: חובת הרשויות לחשוף מידע על פעולותיהן מאפשרת לאזרחים, לעיתונאים ולארגונים לפקח עליהן, לחשוף ניצול לרעה של הכוח ופגיעה בזכויות, ולהפעיל לחץ לתיקון – ובכך מונעת את עריצות השלטון.

שאלה 10

- האזרחים בוחרים את נציגיהם לרשות המחוקקת (פרלמנט); הממשלה (הרשות המבצעת) צומחת מתוך הפרלמנט ותלויה באמונו; בראשה עומד ראש הממשלה שקיבל את אמון הפרלמנט; אין הפרדת רשויות מוחלטת בין המחוקקת למבצעת – חברי פרלמנט יכולים להיות שרים; הפרלמנט יכול להפיל את הממשלה בהצבעת אי אמון; הפרדה בין ראש המדינה לראש הממשלה.

- שלושה רכיבים: עוצמת השלטון (אמצעים כלכליים, אנושיים, מקורות מידע, מנגנוני אכיפה); סכנת ניצול לרעה של הכוח ופגיעה בזכויות האדם והאזרח או בזכויות קבוצות; לכן הפרדת רשויות ואמצעים מוסדיים (פורמליים) ולא מוסדיים (בלתי פורמליים) למניעת עריצות השלטון.

- הממשלה תלויה באמון הפרלמנט ואחראית בפניו, ולכן הפרלמנט מפקח עליה ומבקר אותה – אמצעי מוסדי להגבלת עוצמת הרשות המבצעת: שאילתות, ועדות, אישור התקציב והחוקים, ובסופו של דבר אפשרות להפיל את הממשלה בהצבעת אי אמון; וכן אישור הממשלה בידי נבחרי הציבור לזמן מוגבל.

שאלה 11

- ועדה הממונה על ידי שר הפנים, מאנשי מקצוע שלא נבחרו בבחירות; מתמנה במקום הגופים הנבחרים כשהרשות המקומית אינה מתפקדת כנדרש (כשלים בניהול, אין לראש הרשות רוב במועצה, גירעונות כספיים גדולים, תקציב לא אושר במועד הקבוע בחוק, תוכנית הבראה נכשלה, מות ראש הרשות).

- זכויות הקשורות ליחסים בין האזרח לרשויות השלטון ולשותפות בניהול המסגרת המדינית; זכויות אזרח: לבחור ולהיבחר, להתארגן במפלגה המתמודדת בבחירות (לכנסת – אזרחים בלבד; בבחירות המקומיות מצביעים גם תושבי קבע); הנובעות מזכויות טבעיות: חופש ההפגנה והמחאה, ביקורת על השלטון.

- הוועדה הקרואה מורכבת מאנשי מקצוע שמונו על ידי שר הפנים ולא נבחרו על ידי התושבים – במקום הנציגים שהתושבים בחרו; כך נפגעות הזכות של התושבים לבחור את מי שינהל את ענייניהם והזכות של מועמדים להיבחר.

שאלה 12

- ועדה עצמאית שמוקמת לפי חוק ועדות חקירה (1968) לחקירת עניין בעל חשיבות ציבורית חיונית; הממשלה מחליטה על הקמתה (ובתנאים מיוחדים גם הוועדה לביקורת המדינה של הכנסת); נשיא בית המשפט העליון ממנה את חבריה, ובראשה שופט של בית המשפט העליון או של בית משפט מחוזי (מכהן או בדימוס); בעלת סמכויות דומות לאלה של בית משפט – זימון עדים וחיוב בהצגת מסמכים; מגישה דוח עם ממצאים, מסקנות והמלצות; החוק אינו מחייב את הממשלה לאמץ אותן, אבל יש להן משקל ציבורי רב.

- שלושה רכיבים: עוצמת השלטון (אמצעים כלכליים, אנושיים, מקורות מידע, מנגנוני אכיפה); סכנת ניצול לרעה של הכוח ופגיעה בזכויות האדם והאזרח או בזכויות קבוצות; לכן הפרדת רשויות ואמצעים מוסדיים (פורמליים) ולא מוסדיים (בלתי פורמליים) למניעת עריצות השלטון.

- ועדת חקירה ממלכתית היא אמצעי מוסדי (פורמלי) להגבלת השלטון: ועדה עצמאית, שחבריה אינם ממונים על ידי הממשלה, חוקרת באופן יסודי (בסמכויות דומות לבית משפט) מחדלים ופעולות של רשויות השלטון, חושפת ליקויים ומטילה אחריות על נושאי משרה – וכך מונעת ניצול לרעה של כוח השלטון ומחייבת אותו לתת דין וחשבון.

פרק שלישי (26 נקודות)

שאלה 13

- הכנסת מייצגת את ריבונות העם וכלל האזרחים ואת העמדות והאינטרסים השונים בחברה; האזרחים בוחרים במפלגות המבטאות את העמדות האידיאולוגיות שלהם; גם בוועדות הכנסת מיוצגות דעות ועמדות של אזרחים.

- הכנסת מהווה רשות מכוננת האחראית על הכנת חוקה (כינון חוקה) באמצעות חקיקת חוקי יסוד.

רשות מכוננת. ציטוט: "לדעתי, פסקת התגברות איננה מילה גסה, שכן מערכת היחסים בין הרשות השופטת ובין הרשות המחוקקת בישראל רעועה וזקוקה בדחיפות להסדרה חקיקתית כוללת שתיעשה על ידי הכנסת באמצעות חקיקת חוק יסוד: החקיקה." קישור: חקיקת חוק יסוד = כינון פרק בחוקה. או ייצוג האזרחים. ציטוט: "...לכנסת, שנבחרת על ידי ציבור האזרחים שהצביע עבור מפלגה זו או אחרת..." / "...חוק שחוקקו נציגי הריבון." קישור: הכנסת נבחרת על ידי האזרחים, וחבריה הם נציגי העם הריבון.

שאלה 14

הצגה: ביקורת שמקיימת מערכת המשפט (בעיקר בג"ץ) על רשויות השלטון: על הרשות המבצעת – בדיקת חוקיות החלטותיה ופעולותיה וביטול החלטה בלתי חוקית; על הרשות המחוקקת – בדיקת התאמת החוקים לחוקי היסוד, ובישראל (במידה רבה מאז המהפכה החוקתית) גם פסילת חוקים הסותרים חוקי יסוד; אמצעי להגבלת השלטון ולהגנה על זכויות האדם. ציטוט: "חוק יסוד זה יסדיר הן את סמכות בג"ץ להתערב בחוקים שהכנסת מחוקקת הן את סמכות הכנסת להתגבר על התערבות בג"ץ, למשל באמצעות פסקת התגברות." / "ראוי לקבוע בחוק זה שיידרש רוב מיוחד של שופטים כדי לפסול חוקים." / "אחת הטענות נגד פסקת ההתגברות היא שלא ראוי שרוב בכנסת, גדול ככל שיהיה, יוכל להתגבר על החלטה של בית משפט הקובעת שחוק מסוים פוגע בזכויות ואינו חוקתי." קישור: בית המשפט בודק אם חוקי הכנסת מתאימים לחוקי היסוד ופוסל חוק שפוגע בזכויות ואינו חוקתי – ביקורת שיפוטית על הרשות המחוקקת.

שאלה 15

הצגה: הסכמה רחבה בין קבוצות בחברה; על כללי משחק בסיסיים / על אופייה הבסיסי של החברה או המדינה; מחזקת את היציבות ומאפשרת קיום בצוותא על אף חילוקי דעות. ציטוט: "לכן למרות המחלוקת נדרשת הבנה הדדית שתאפשר לאחות את השסעים האלה ותתרום לאווירה של פיוס בציבור בישראל." / "אין להסתפק ברוב של 61, שהוא הרוב המינימלי הנדרש לקואליציה, אלא נדרשת תמיכה רחבה יותר מקרב חברי הכנסת במפלגות השונות." / "שינוי כזה לא יושג במלחמה, אלא רק באמצעות דיאלוג בין הצדדים..." קישור: הכותב קורא להגיע להבנה הדדית ולפשרה רחבה בין הצדדים (הסכמה על כללי המשחק בין הרשויות) למרות המחלוקת – כדי לאחות את השסעים ולאפשר קיום בצוותא.

פרק רביעי (26 נקודות) – שאלות 16–18

שאלה 16

- הבחנה. הצגה: מתן יחס שונה לאדם (או לבני אדם) על בסיס שוני רלוונטי לעניין הנדון; היחס השונה אינו פוגע בשוויון, אלא מאפשר שוויון מהותי; ההבחנה נמשכת כל עוד השוני קיים ורלוונטי. ציטוט: "המנכ"ל ציין כי החברה מקפידה לכבד תעודת "פטור מתור", המאפשרת לנכים המתקשים לעמוד בתור בגלל לקויות מסוימות להיכנס מייד לרכבל בלי שייאלצו לעמוד בתור כמו כל שאר הנוסעים." קישור: הנכים מקבלים יחס שונה (כניסה מיידית) בשל שוני רלוונטי – הקושי לעמוד בתור בגלל לקויות.

שאלה 17

- הפנייה לבני העם הערבי תושבי מדינת ישראל: קריאה לשמור על השלום וליטול חלק בבניין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמניים והקבועים. ציטוט: "הוועדה מינתה שופט ערבי לבית המשפט העליון ועוד כמה שופטים ערביים לבתי המשפט המחוזיים." / "בעקבות זאת כתבה עיתונאית בכירה כי מינויים אלה של הוועדה למינוי שופטים, הם הישג לאומי וחינוכי, וכי הדבר מתבקש במדינה שחמישית מאזרחיה הם ערבים." קישור: מינוי שופטים ערבים לבתי המשפט = נציגות מתאימה של אזרחי המדינה הערבים במוסדות המדינה.

שאלה 18

– אחריות מיניסטריאלית. הצגה: כל שר אחראי כלפי הכנסת, הממשלה והאזרחים; לנושאים שבתחום משרדו ולפעולות סגל עובדיו, גם אם נעשו שלא בידיעתו; עליו לדווח לכנסת על פעולות משרדו, להשיב על שאילתות ועל הצעות לסדר היום ולתקן ליקויים. ציטוט: "בדיון הציג שר הבינוי והשיכון את תוכניות משרדו להיערכות לרעידת אדמה בישראל." קישור: השר מדווח לכנסת ונותן דין וחשבון על פעולות משרדו שלו.

פרק רביעי (26 נקודות) – שאלות 19–20

שאלה 19

א. טענה ברורה במשפט אחד, למשל: "אני תומך/ת בהצעת החוק להסדרת זמנים לרחצה נפרדת לנשים ולגברים במעיינות ובשמורות הטבע של רשות הטבע והגנים."

ב. מושגים מקובלים בעד ההצעה: חופש הדת (נגזרת של הזכות לחירות), זכויות קבוצתיות־תרבותיות, פלורליזם, סובלנות. דוגמה: חופש הדת – הצגה וקישור לסוגיה.

ג. מושגים מקובלים נגד ההצעה: הזכות לשוויון (איסור אפליה על רקע מין), הזכות לכבוד, חופש מדת, המרחב הציבורי השייך לכלל האזרחים. דוגמה: הזכות לשוויון – הצגה וקישור לסוגיה. אין להשתמש במושג זהה או קרוב לזה של סעיף ב.

שאלה 20

א. טענה ברורה במשפט אחד, למשל: "אני מתנגד/ת להצעה לאסור לפרסם ברבים הקלטה של כל אדם, ובכלל זה נציג ציבור, ללא רשותו וללא הסכמתו."

ב. מושגים מקובלים נגד ההצעה: חופש הביטוי (ובכלל זה חופש העיתונות), חופש המידע / זכות הציבור לדעת, מנגנון פיקוח וביקורת בלתי פורמלי (התקשורת), הגבלת השלטון, שלטון החוק. דוגמה: חופש הביטוי – הצגה וקישור לסוגיה.

ג. מושגים מקובלים בעד ההצעה: הזכות לפרטיות, הזכות לכבוד (שם טוב), חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. דוגמה: הזכות לפרטיות – הצגה וקישור לסוגיה. אין להשתמש במושג זהה או קרוב לזה של סעיף ב.

כל הבגרויות באזרחות עם פתרונות מלאים: www.guyai.co.il/bagrut/civics